

ΠΕ
ΡΙ

ΤΗΤΑ ΝΕΑ ΤΟΥ ΚΛΑΟΥΖΕΒΙΤΣ

ΠΤΕ
ΡΟ

ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΣΥΓΚΡΟΥΣΗ, ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΕΣ ΣΤΟΝ ΙΝΔΟΕΙΡΗΝΙΚΟ ΚΑΙ...ΜΙΑ ΕΛΛΗΝΟΓΑΛΛΙΚΗ ΕΠΙΘΕΤΙΚΗ ΣΥΜΜΑΧΙΑ

Απαριθμούμε εν συντομία κάποιες εξελίξεις του καλοκαιριού και του φθινοπώρου που λόγω πυρκαγιών, μεταλλάξεων, εμβολίων και αγώνων της αριστεράς και της προόδου, δεν τους δόθηκε η πρέπουσα έμφαση:

- Οι ΗΠΑ «αποχώρησαν» μετά από είκοσι χρόνια από το Αφγανιστάν –τα εισαγωγικά έχουν τον λόγο τους, θα εξηγήσουμε παρακάτω. Η αποχώρηση επισήμως χαρακτηρίστηκε «όπως-όπως». Ανεπισήμως ήταν προϊόν συμφωνίας των ΗΠΑ με τους Ταλιμπάν ήδη από τον Φεβρουάριο του 2020, έπειτα από πολύμηνες διαπραγματεύσεις που έλαβαν χώρα στο Κατάρ και από τις οποίες απουσίαζε παντελώς και περιέργως η επίσημη αφγανική κυβέρνηση.¹
- Η στρατιωτική ένταση μεταξύ Κίνας και Ταϊβάν μάθαμε τον Αύγουστο ότι μεγαλώνει. Ο ταϊβανέζος πρωθυπουργός τόνισε ότι η «Ταϊβάν δεν θα πέσει όπως το Αφγανιστάν σε περίπτωση επίθεσης», όπου «επίθεση» σημαίνει προερχόμενη από την Κίνα.²
- Τον Σεπτέμβριο, οι ΗΠΑ, η Αυστραλία, η Μεγάλη Βρετανία προχώρησαν σε στρατιωτική συμμαχία, ονόματι AUKUS, με επίκεντρο δράσης τον «Ινδοειρηνικό» και στόχο τη θαλάσσια περικύκλωση της Κίνας.

Χάρτης που απεικονίζει τη συμμαχία AUKUS και τη θέση της στον πλανήτη.

Ο όρος «Ινδοειρηνικός» είχε επισήμως λανσαριστεί από το 2011 επί Ομπάμα για να περιγράψει την περιοχή που θα αποτελούσε «ύψιστο στρατηγικού ενδιαφέροντος» για τις ΗΠΑ, τον υιοθέτησε ο τρελός φασίστας Τραμπ και τον ενστερνίστηκε με ζέση ο λογικός democrat Μπάιντεν, κατά την απαράβατη στρατηγική «οι πρόεδροι έρχονται και παρέρχονται, η εξωτερική πολιτική παραμένει». Ο «Ινδοειρηνικός» αναφέρεται στη θαλάσσια περιοχή νοτιανατολικά της Κίνας όπου διεξάγεται με πλοία ένα σημαντικό κομμάτι του διεθνούς –και κυρίως κινεζικού- εμπορίου. Η συμφωνία AUKUS προβλέπει ότι στα βάθη του Ινδοειρηνικού θα πλέουν οκτώ πυρηνοκίνητα υποβρύχια τα οποία θα προμηθευτεί η Αυστραλία από τις ΗΠΑ.³

- Η Γαλλία δήλωσε θιγμένη από τη συμφωνία. Επισήμως γιατί ετοιμαζόταν να πουλήσει η ίδια (μη πυρηνοκίνητα) υποβρύχια στην Αυστραλία, αλλά η συμφωνία πήγε στον κουβά. Ανεπισήμως γιατί έχει και η ίδια στρατιωτική παρουσία στον Ινδοειρηνικό. Ως εκ τούτου, ανακάλεσε τους πρέσβεις της από τις ΗΠΑ και την Αυστραλία. Η «Ευρωπαϊκή Ένωση» δήλωσε κι αυτή ανήσυχη και «αιφνιδιασμένη» από την απόπειρα αναχαίτισης της επιρροής της Κίνας στον Ινδοειρηνικό.⁴

Η περιοχή του Ινδοειρηνικού Ωκεανού και τα κράτη που μάχονται μέσω συμμαχιών για τον έλεγχό του.

- Η Κίνα ανταπάντησε ότι τα τρία κράτη που απαρτίζουν την AUKUS «συνωμοτούν για να εκμεταλλευθούν καταχρηστικά ένα κενό στο διεθνές δίκαιο, προκειμένου να διαδώσουν ανοικτά πυρηνικούς εξοπλισμούς» στην περιοχή του Ινδοειρηνικού. Το κενό στο διεθνές δίκαιο αφορά τη διεθνή συμφωνία περί μη διάδοσης πυρηνικών όπλων. Πάντως το σχετικό δημοσίευμα συνοδευόταν από εικόνα με τις «νέες αεροπορικές ικανότητες» του κινεζικού κράτους και από εκτιμήσεις για τη κινεζική ναυτική στρατιωτική ισχύ.⁵
- Η Ρωσία απαίτησε από τις ΗΠΑ «εξηγήσεις για τη συμφωνία AUKUS», κάτι που μάλλον στη γλώσσα της διπλωματίας είναι το ανάλογο του «κάνω ακόμα τον κούνελο, θα δούμε».⁶
- Μέσα στον Σεπτέμβριο, πραγματοποιήθηκε στη Νέα Υόρκη συνάντηση μιας υπό διερεύνηση ακόμα συμμαχίας κρατών «ενάντια στην Κίνα» ονόματι Quad (σημειώστε τη και αυτή στη λίστα των νέων αρκτικόλεξων), που αρχικά είχε συσταθεί το 2004 αλλά έκτοτε τελούσε σε χειμερία νάρκη. Στην Quad συμμετέχουν οι ΗΠΑ, η Ιαπωνία, η Ινδία και η Αυστραλία. Αρμόδιοι αμερικανικοί αξιωματούχοι διαβεβαιώνουν ότι η συμμαχία «δεν έχει στρατιωτική διάσταση». Το κινεζικό κράτος ανταπάντησε ότι η Quad «είναι καταδικασμένη να αποτύχει».⁷
- Και για να επιστρέψουμε από τους «κυκλώνες» των Ωκεανών στην ήρεμη και γαλανή Μεσόγειο, στα τέλη του Σεπτέμβρη το ελληνικό κράτος υπέγραψε στρατιωτική συμφωνία με τη Γαλλία. Εκτός από την αγορά γαλλικών φρεγατών, η συμφωνία προβλέπει κοινές στρατιωτικές ασκήσεις στη Μεσόγειο αλλά και συμμετοχή του ελληνικού στρατού σε στρατιωτικές επιχειρήσεις σε κράτη της υποσαχάριας Αφρικής οι οποίες διεξάγονται εδώ και καιρό από το γαλλικό κράτος υπό την ονομασία «επιχειρήσεις στο Σαχέλ». Σημείωση: Εκεί στο «Σαχέλ» δραστηριοποιείται –οποία σύμπτωση!- πολιτικά, οικονομικά και στρατιωτικά η Τουρκία. Σύμφωνα με τον έλληνα πρωθυπουργό, η συμφωνία που θέλει να στείλει στρατά στα βάθη της Αφρικής συνιστά και μια πρωτοβουλία προς μια άλλη Ευρώπη, λιγότερο «οικονομική» και περισσότερο «γεωπολιτική».⁸ Περισσότερα και επί αυτού στα παρακάτω.

Αυτά τα... ειρηνικά πράγματα συμβαίνουν στον πλανήτη, για όσο διάστημα εδώ η επικαιρότητα μονοπωλείται από κρούσματα, διασωληνώσεις, «φασίστες στα επαλά», «ξεπούλημα της ΔΕΗ» και τα γνωστά. Ή, ακόμα χειρότερα, για όσο ακόμα πλανάται το ερώτημα αν οι εμπόλεμες αυτές εξελίξεις σχετίζονται με την «υγειονομική κρίση» ή πρόκειται για «απλές συμπτώσεις».

Φυσικά, θα πρέπει να βάλουμε τα πράγματα σε μια σειρά. Οπότε δεν θα εκπλήξουμε τους φίλους του περιοδικού λέγοντας ότι πίσω από όλες αυτές τις εξελίξεις υπάρχει μια μακρά ιστορία. Με πολύ λίγα λόγια, είναι η ιστορία της παγκόσμιας διακρατικής σύγκρουσης που ξεκίνησε στα τέλη της δεκαετίας του 1980 με τη λήξη του «ψυχρού πολέμου», η οποία υφαινεται εδώ και τριάντα χρόνια μαζί με την παγκόσμια καπιταλιστική κρίση και έχει ως επίδοκο το νέο μοίρασμα του κόσμου. Αυτή η σύγκρουση έχουμε επανειλημμένα πει ότι εμφανίζεται ως μεμονωμένα συμβάντα. Αλλά κάθε άλλο παρά για μεμονωμένα συμβάντα πρόκειται.

Με πιο πολλά λόγια έχουμε εκθέσει αυτή τη γνώμη στην μπροσούρα της συνέλευσης αυτονομη αντίφα «Η στρατηγική της Ανατολικής Μεσογείου...ή αλλιώς η συμμετοχή του ελληνικού κράτους στον παγκόσμιο πόλεμο».⁹ Εδώ, θα αναγκαστούμε να κάνουμε μια σύνοψη, ώστε οι εξελίξεις του καλοκαιριού και του φθινοπώρου να τοποθετηθούν στην αλυσίδα των αιτιών για τις οποίες τόσα χρόνια τρώμε ως εργάτες και εργάτριες κλωτσιές, με αποκορύφωμα τον Φλεβάρη του 2020 όπου τα καπιταλιστικά κράτη αποφάσισαν να κηρύξουν επισήμως ότι έχουμε «πόλεμο με έναν ιό».¹⁰

Για τους σκοπούς της σύνοψης, θα θυμίσουμε ορισμένες βασικές παραδοχές. Πρώτον, το σχήμα της παγκόσμιας διακρατικής σύγκρουσης που περιγράφεται στην μπροσούρα -και το αξιοποιούμε εδώ ως ευκαιρία για να βάλουμε σειρά στα γεγονότα- είναι γενικό και αφαιρετικό, μόνο και μόνο για να πάψουμε να αντιλαμβανόμαστε ως μεμονωμένα συμβάντα τις διακρατικές συγκρούσεις των τελευταίων τριάντα χρόνων. Αυτό σημαίνει ότι εξ ανάγκης βάζουμε στο προσκήνιο τις «μεγάλες δυνάμεις», αλλά σε καμία περίπτωση αυτό δεν πρέπει να οδηγήσει στο συμπέρασμα ότι τα μικρότερα κράτη δεν παίζουν ρόλο στην παγκόσμια διακρατική σύγκρουση. Αντιθέτως, τα μικρότερα κράτη διαθέτουν σημαντικό βαθμό ανεξαρτησίας και καταστρώνουν ανεξάρτητες πολιτικές σύμφωνες με τα συμφέροντά τους. Με τη σειρά τους, τα σχέδια «των μεγάλων δυνάμεων» καταστρώνονται και αναδιαμορφώνονται λαμβάνοντας υπόψη την ανεξαρτησία των εμπλεκόμενων κρατών στις ζώνες των συγκρούσεων.

Δεύτερον, εκτός από την παγκόσμια διακρατική σύγκρουση των αφεντικών, εξελίσσεται παράλληλα και μια δεύτερη, καθόλου υποδεέστερη και εξίσου σφοδρή σύγκρουση: είναι ο πόλεμος των αφεντικών και των κρατών τους ενάντια στην εργατική τάξη. Τον πόλεμο αυτόν τον έχουμε νιώσει στο περσιό μας για τα καλά τα τελευταία χρόνια. Η πληθώρα των πειθαρχικών μέτρων που έχουν επιβληθεί στην καθημερινότητά μας δείχνει ωστόσο ότι πίσω από τις βροντές της κρατικής εξουσίας, ο «εσωτερικός εχθρός» είναι αστάθμητος παράγοντας και ότι η διαρκής πειθαρχησή του είναι βασική προϋπόθεση για τη σταθερότητα ενός κράτους και τη χωρίς προσκόμματα χάραξη πολιτικής εκτός των συνόρων. Γι' αυτό και στις σελίδες αυτού του περιοδικού, έχουμε εξαρχής αντιμετωπίσει τα «υγειονομικά μέτρα» μέσα από το τρίπτυχο «οικονομία σε κρίση- πειθαρχία- προετοιμασία για πόλεμο».

ΤΡΙΑΝΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΟΞΥΝΟΜΕΝΩΝ ΔΙΑΚΡΑΤΙΚΩΝ ΣΥΓΚΡΟΥΣΕΩΝ

Σύνοψη λοιπόν. Το «επίσημο» τέλος του ψυχρού πολέμου στα τέλη της δεκαετίας του 1980 ήταν η απαρχή του επόμενου. Για τον «επίσημο» νικητή του ψυχρού πολέμου, τις ΗΠΑ, αυτό σήμαινε ότι ένας νέος γύρος για την παγκόσμια κυριαρχία ξεκινούσε. Από τη σκοπιά των ΗΠΑ, κανένα από τα λεγόμενα ισχυρά κράτη της Ευρώπης και της Ασίας (στη γεωπολιτική τους γλώσσα, οι «δυνάμεις της Ευρασίας») δεν έπρεπε να αφηθεί να κυριαρχήσει σε ολόκληρη την Ευρασία. Τα κράτη αυτά ήταν η Ρωσία, η Κίνα και η επανενωμένη, στα τέλη της δεκαετίας του 1980, Γερμανία. Οι τρεις αυτοί βασικοί αντίπαλοι των ΗΠΑ στις αρχές της δεκαετίας του 1990 έπρεπε να στρέφονται ο ένας εναντίον του άλλου, οι παραγωγικές τους δυνάμεις έπρεπε να αναλώνονται σε διενέξεις στην περιφέρειά τους, οι εχθροί τους έπρεπε να ενισχύονται με κάθε ευκαιρία.

Ο κρίσιμος -για την ηγεμονία των ΗΠΑ- «δακτύλιος ανάσχεσης» των δυνάμεων της Ευρώπης και της Ασίας, όπως τον περιέγραψε μέσα στη δεκαετία του 1940 ο φασίστας «ειδικός» της γεωπολιτικής των ΗΠΑ, Ν. Σπάικμαν. Κάντε τις συγκρίσεις με τον πιο πάνω χάρτη που απεικονίζει τη συμμαχία AUKUS και όλα αποκτούν το ιστορικό τους νόημα.

Η στρατηγική των ΗΠΑ εναντίον της Γερμανίας δεν χρειάστηκε αρχικά να πάρει στρατιωτική μορφή. Μετά το 1945 και τη στρατιωτική του ήττα στους δύο παγκόσμιους πολέμους, το γερμανικό κράτος, βάσει του συντάγματός του, δεν επιτρεπόταν να αποστείλει στρατό εκτός των συνόρων του για τα επόμενα πενήντα χρόνια. Η Γερμανία μεταπολεμικά είχε επιδοθεί σε «ειρηνική καπιταλιστική ανάπτυξη», δηλαδή φτιάχνοντας μια μεγάλη εξωτερική αγορά για το γερμανικό κεφάλαιο, με εργαλείο την «Ευρωπαϊκή Ένωση», στην οποία έως και τη δεκαετία του 2010-2020 εντασσόταν όποιο κράτος βρισκόταν εύκαιρο μέχρι τα σύνορα με τη Ρωσία και την Κύπρο. Όμως, όπως γίνεται ολοένα και πιο φανερό τα τελευταία δέκα χρόνια, λόγω καπιταλιστικής κρίσης, εμπορικών πολέμων και γεωγραφικών ορίων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, οι δυνατότητες «ειρηνικής επέκτασης» του γερμανικού κεφαλαίου τελειώνουν. Και οι τριγμοί στο εσωτερικό της Ένωσης αρχίζουν. Το Brexit συνιστούσε τον πρώτο δυνατό τριγμό και βλέπουμε.

Οι άλλες δύο δυνάμεις της Ευρασίας, αντιμετώπιστηκαν περισσότερο στρατιωτικά. Η αμερικανική στρατηγική εναντίον της Ρωσίας υπαγόρευε ότι το ρωσικό κράτος δεν θα πρέπει να αποκτήσει πρόσβαση στις θάλασσες και τους ωκεανούς. Το ρωσικό κράτος, σύμφωνα με τις ΗΠΑ, θα πρέπει να εξαντλεί τους πόρους και τη συνοχή του παλεύοντας στο εξωτερικό των συνόρων του, προσπαθώντας να φτάσει στις θερμές θάλασσες. Η στρατηγική υπαγόρευε ότι κάθε προσπάθεια ανάκτησης της επιρροής του ρωσικού κράτους στις πρώην σοβιετικές δημοκρατίες και ευρύτερα θα πρέπει να ανακόπτεται εν τη γενέσει της.

Η αμερικανική στρατηγική εναντίον της Κίνας ήταν πιο σύνθετη.¹¹ Η Κίνα από τα μέσα σχεδόν της δεκαετίας του 1970 απέκτησε στον διεθνή καταμερισμό της εργασίας τον ρόλο εργοστασίου του πλανήτη. Το κινεζικό κράτος μέσα από διακρατικές συμφωνίες παρείχε σε άλλα καπιταλιστικά κράτη δικαιώματα εκμετάλλευσης της εργατικής δύναμης των προλεταριοποιημένων κινέζων αγροτών στο εσωτερικό της επικράτειάς του. Η μετατροπή της Κίνας σε παγκόσμιο εργοστάσιο δεν ωφέλησε μόνο τις αμερικανικές ή άλλης δυτικής προέλευσης επιχειρήσεις αλλά και τον ίδιο τον κινεζικό καπιταλισμό, ο οποίος απέκτησε με τα χρόνια τεχνογνωσία, τεράστιες παραγωγικές δυνατότητες και κεντρική θέση στις παγκόσμιες εφοδιαστικές αλυσίδες. Η ανάπτυξη του κινεζικού καπιταλισμού σε σημείο να εξαγάγει τα εμπορεύματά του σχεδόν παντού, δημιούργησε οξύτατους ανταγωνισμούς με άλλα καπιταλιστικά κράτη. Ενδεικτικό παράδειγμα είναι ότι από το 2016 και μετά, μια σειρά από κινεζικά εμπορεύματα υφίσταντο τις συνέπειες του εμπορικού πολέμου που της είχαν κηρύξει οι άλλοτε φίλοι «επενδυτές», όπως π.χ. οι ΗΠΑ. Επιπλέον, η κυκλοφορία των εμπορευμάτων του κινεζικού καπιταλισμού στην Ευρώπη, τη Μέση Ανατολή και την Αφρική στηρίζεται σε πλοία και περνάει από τον έλεγχο του Ινδικού Ωκεανού. Για τις ΗΠΑ, η ανάσχεση της ισχύος του κινεζικού κράτους περνάει μέσα από τη στέρηση της πρόσβασής του στην περιοχή που πρόσφατα μάθαμε ως «Ινδοειρηνικό».

Μέσα από αυτό το γενικό σχήμα μπορούμε να διακρίνουμε το νήμα που συνδέει τις συγκρούσεις που ξέσπασαν από τα τέλη της δεκαετίας του 1980 έως και σήμερα.

Η παγκόσμια σύγκρουση 1991-2015.

Η πρώτη πράξη του μεταψυχροπολεμικού παγκόσμιου πολέμου ήταν η επίθεση των ΗΠΑ και άλλων συμμάχων τους στο Ιράκ το 1991 (ο λεγόμενος πρώτος «Πόλεμος του Κόλπου»). Η επίθεση λειτούργησε ως παρακαταθήκη για τη μελλοντική διάλυση του ιρακινού κράτους. Αλλά και ως εργαλείο ελέγχου της παραγωγής πετρελαίου, το οποίο τροφοδοτούσε εκτός των άλλων τον γερμανικό και κινεζικό καπιταλισμό.

Η δεύτερη πράξη του μεταψυχροπολεμικού παγκόσμιου πολέμου παίχτηκε στη Γιουγκοσλαβία από το 1992 έως το 1999. Η διάλυση της Γιουγκοσλαβίας αξιοποιήθηκε για την αποδυνάμωση της επιρροής του ρωσικού κράτους στα Βαλκάνια. Αλλά και για το μοίρασμα των περιοχών της στις σφαίρες επιρροής άλλων κρατών, ανάμεσα στα οποία η Γερμανία (με μια στρατηγική που αποβλέπει στη σταδιακή ενσωμάτωση κρατών των δυτικών Βαλκανίων στην Ευρωπαϊκή Ένωση), οι ΗΠΑ, η Βουλγαρία, η Τουρκία και η Ελλάδα. Παράλληλα, η διάλυση της Γιουγκοσλαβίας είχε ως αποτέλεσμα την εγκατάσταση αμερικανικής βάσης στο Κόσοβο το 1999, στα σύνορα δηλαδή με το φιλορωσικό σερβικό κράτος.

Η τρίτη πράξη του μεταψυχροπολεμικού παγκόσμιου πολέμου παίζεται στη Μέση Ανατολή, με την εισβολή αμερικανικών στρατευμάτων στο Αφγανιστάν το 2001, στο Ιράκ το 2003 (ο λεγόμενος και ως δεύτερος «Πόλεμος του Κόλπου») και το ξέσπασμα πολέμων δι' αντιπροσώπων στη Συρία και την Υεμένη το 2011. Στόχος εξαρχής της αμερικανικής στρατηγικής ήταν το σκόρπισμα του χάους σε μια ευρεία ζώνη, την οποία οι αμερικανοί διπλωμάτες ονομάζουν «ζώνη ανάσχεσης». Η στρατηγική στρεφόταν ενάντια στο Ιράν και τη χερσαία πρόσβασή του προς τη Μεσόγειο Θάλασσα, απειλούσε τη Ρωσία και τη μοναδική ναυτική της βάση στη Μεσόγειο και δημιουργούσε προβλήματα στην Κίνα, θέτοντας εμπόδια στον χερσαίο και θαλάσσιο «δρόμο του μεταξίου» -δηλαδή στο κινεζικό εμπόριο.

Σε κάθε περίπτωση, η αμερικανική εισβολή στο Αφγανιστάν και το Ιράκ που επισήμως έγινε στο όνομα της καταπολέμησης της «ισλαμικής τρομοκρατίας» ενίσχυσε τις διαλυτικές τάσεις που υπήρχαν στο εσωτερικό αυτών των κρατών και αφύπνισε τις φιλοδοξίες όλων των γειτονικών κρατών, φέρνοντάς τα σε μεταξύ τους σύγκρουση. Από το 2001 και μετά, όλα σχεδόν τα κράτη της Μέσης Ανατολής και ευρύτερα (το Ιράν, η Τουρκία, ο Λίβανος, το Ισραήλ, η Σαουδική Αραβία κλπ) ενεπλάκησαν σε συγκρούσεις, απευθείας ή «δι' αντιπροσώπων». Το σκόρπισμα του χάους στη Μέση Ανατολή, ως διακαής αμερικανικός πόθος που χρειάστηκε είκοσι χρόνια για να επιτευχθεί στο βαθμό που έχει επιτευχθεί, βρίσκεται ακόμα σε εξέλιξη και έχει μέλλον με αβέβαιη κατάληξη.

Η τέταρτη πράξη του μεταψυχροπολεμικού παγκόσμιου πολέμου παίζεται γύρω από τη Ρωσία από το 1995 έως σήμερα. Σε όλο αυτό το διάστημα, οι περιοχές που προέκυψαν από τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης έγιναν πεδία συγκρούσεων και πολιτικών αναταραχών. Το ρωσικό κράτος επιστράτευσε πολιτικά και στρατιωτικά μέσα για να ανακτήσει τον έλεγχο της περιφέρειάς του σε μια ευρεία ζώνη από τη Μαύρη Θάλασσα, τον Καύκασο έως και τα νοτιοανατολικά του σύνορα. Επίσης, εμπλέκεται στον πόλεμο στη Συρία, σε συμμαχία με το καθεστώς Άσαντ, καθώς εκεί διατηρεί τη μοναδική ναυτική του βάση στη Μεσόγειο. Σε γενικές γραμμές, η διαδοχή των συγκρούσεων και αναταραχών που ξέσπασαν από τη διάλυση της σοβιετικού μπλοκ κι έπειτα, έχει μέχρι στιγμής καταλήξει στην προσάρτηση της Κριμαίας από τη Ρωσία και σε έναν πόλεμο δι' αντιπροσώπων στην Ουκρανία.

Οι επόμενες πράξεις του μεταψυχροπολεμικού παγκόσμιου πολέμου που έρχονται ορατά στο προσκήνιο το τελευταίο διάστημα ξεκινούν επισήμως από τότε που η Κίνα κήρυξε ότι «πλήττεται από κορονοϊό», κλείνοντας τα εργοστάσιά της και προκαλώντας ντόμινο προβλημάτων στην οικονομία όλων σχεδόν των καπιταλιστικών κρατών. Είναι από τότε που η αμερικανική ρητορική ανέβασε τους τόνους δηλώνοντας ότι το αμερικανικό κράτος θα επικεντρωθεί στρατιωτικά στη ζώνη του «Ινδοειρηνικού», στο υπογάστριο δηλαδή της Κίνας.

Όσο το όλο σχήμα μοιάζει ικανοποιητικό για να καταλαβαίνουμε τι μας γίνεται, η σύγκρουση για την οποία μιλάμε δεν έχει καθορισμένη έκβαση. Επ' ουδενί δεν εννοούμε ότι το αμερικανικό κράτος κερδίζει τον πόλεμο με τους ανταγωνιστές του. Όπως όλα τα κράτη, έτσι και το αμερικανικό, αναγκάζεται να αναλώνει πόρους ώστε να κρατά τους αντιπάλους του σε αδυναμία. Εν ολίγοις, δεν υπάρχει κάποιος ανάμεσα σε όλες αυτές τις δυνάμεις που κερδίζει ή κάποιος που χάνει. Οπότε ας ξαναδοούμε πλέον τις εξελίξεις του καλοκαιριού-φθινοπώρου που πέρασαν ολίγον τι στο ντούκου με πιο οργανωμένη ματιά.

ΤΟ ΜΕΤΩΠΟ ΑΦΓΑΝΙΣΤΑΝ

Με την αποχώρηση των ΗΠΑ από το Αφγανιστάν, στην οποία βάλουμε εισαγωγικά, δεν σημαίνει ότι επέρχεται ειρήνη και σταθερότητα στην περιοχή. Το αφγανικό κράτος έχει να αντιμετωπίσει, όπως όλα τα κράτη, μια βαθιά οικονομική κρίση. Όπως έχουμε μάθει και εμείς στα μέρη μας, η αντιμετώπιση της κρίσης περιλαμβάνει μια σειρά σκληρών μέτρων εσωτερικής υποτίμησης και πειθάρχησης. Περιλαμβάνει επίσης ανάγκες για εξωτερικό δανεισμό. Εξωτερικός δανεισμός σημαίνει διακρατικές συμφωνίες, δηλαδή συμφωνίες με κράτη πρόθυμα να δανείσουν την αφγανική οικονομία με τα σχετικά ανταλλάγματα. Ορισμένοι χαιρέκακοι και πολεμοχαρείς αναλυτές των ΗΠΑ που αρθρογραφούν στο περιοδικό «ναυαρχίδα» της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής ονόματι *Foreign Affairs* και το οποίο αναγκαζόμαστε να κοιτάμε πού και πού, υπονοούν ότι αυτό συνιστά ένα πρόβλημα προς επίλυση για την Κίνα. Η Κίνα, λένε οι αμερικανοί αναλυτές, θα μπορούσε να στηρίξει την αφγανική οικονομία και μαζί τον χερσαίο «δρόμο του μεταξίου της». Μόνο που για να συμβεί αυτό, θα πρέπει το κινεζικό κράτος να αναλώσει πολύ περισσότερους πόρους και δυναμικό γιατί εκτός των άλλων, η διατήρηση της κοινωνικής συνοχής στο Αφγανιστάν είναι διαρκές ζήτημα. Οι αμερικανοί αναλυτές χαιρώνται να απαριθμούν τις διάφορες φυλές που έχουν αντιπαλότητες στη χώρα, τις διάφορες «ισλαμικές τρομοκρατικές οργανώσεις» που караδοκούν να τη σύρουν στο χάος, χώρια που υπάρχουν και εκείνοι οι Ουιγούροι στα σύνορα Κίνας-Αφγανιστάν, οι οποίοι δεν θρέφουν φιλοκινεζικά αισθήματα. Κοινώς, οι χαιρέκακοι αναλυτές αποτιμούν την αμερικανική αποχώρηση λιγότερο ως «άτακτη υποχώρηση» και περισσότερο ως μελετημένη απόσυρση εξοικονόμησης δυνάμεων που θα προκαλέσει προβλήματα στα κράτη γύρω από το Αφγανιστάν.¹² Η πολιτική «τσιμπήστε φίλτατοι κινέζοι ένα ακόμα πρόβλημα στη γειτονιά σας» επικυρώνεται από το γεγονός ότι οι ΗΠΑ βρίσκονταν σε διαπραγματεύσεις με τους Ταλιμπάν για δύο τουλάχιστον χρόνια. Επισήμως, μάθαμε ότι οι διαπραγματεύσεις κατέληξαν σε συμφωνία που επέβαλε ότι οι Ταλιμπάν δεν θα καβαλήσουν άλλο αεροπλάνο για να επιτεθούν σε αμερικανικό έδαφος, όπως έγινε στις 11/9/2001.

Η κοινή λογική υπαγορεύει ότι συμφώνησαν πολλά περισσότερα πράγματα που δεν λέγονται δημοσίως, αλλά θα φανούν στο μέλλον.

Επιπλέον, η αμερικανική αποχώρηση δημιουργεί προβλήματα και στο γειτονικό Πακιστάν, στη ζώνη που οι αμερικανοί караβανάδες ονομάζουν «μέτωπο AfPak». Επειδή ο χώρος εδώ δεν επαρκεί, σας παραπέμπουμε για το εν λόγω μέτωπο στην μπροσούρα «Η στρατηγική της Ανατολικής Μεσογείου».¹³

ΤΟ ΜΕΤΩΠΟ «ΙΝΔΟΕΙΡΗΝΙΚΟΣ»

Η επίσημη μετατόπιση του σκηνικού των συγκρούσεων στα νοτιοανατολικά της Ασίας, έπειτα από την αποχώρηση των ΗΠΑ από το Αφγανιστάν, έχει και αυτή τη μακρά πολυσύνθετη ιστορία της. Εδώ θα αρκεστούμε στα λίγα που ξέρουμε προς το παρόν.

Η ανάπτυξη της κινεζικής ισχύος στην περιοχή εξελίσσεται εδώ και χρόνια. Από το 2000 και μετά, το κινεζικό κράτος έχει προχωρήσει σε εμπορικές συμφωνίες με μια σειρά κρατών του Ινδικού Ωκεανού, όπως το Πακιστάν, η Μιανμάρ, το Μπαγκλαντές και η Σρι Λάνκα. Οι συμφωνίες αυτές περιλαμβάνουν κινεζικές επενδύσεις στα λιμάνια αυτών των κρατών που βρίσκονται στη ζώνη όπου διεξάγεται το κινεζικό εμπόριο, ενώ ταυτόχρονα λειτουργούν ως βαλβίδες ανατροφοδότησης των κολοσσιαίων παραγωγικών δυνατοτήτων του κινεζικού καπιταλισμού.¹⁴ Παράλληλα, το κινεζικό κράτος εξοπλίζεται και προετοιμάζεται όλα αυτά τα χρόνια για τη στρατιωτική του έξοδο στους ωκεανούς, δημιουργώντας μια σειρά από ναυτικές βάσεις σε νησίδες στα νοτιοανατολικά θαλάσσια σύνορά του.

Ο στρατιωτικός ωστόσο έλεγχος των ωκεανών –που συνιστά και έλεγχο του διακρατικού εμπορίου– αποτελεί εδώ και έναν αιώνα κομβικό σημείο ανάπτυξης της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής. Το δόγμα υπαγόρευε ότι ο έλεγχος των ωκεανών είναι νευραλγικός για την «ανάσχεση των δυνάμεων της Ευρασίας». Τέτοια ακριβώς είναι και η περιοχή του Ινδοειρηνικού. Αυτή την περίοδο η Ταϊβάν έχει βρεθεί στο επίκεντρο της διαμάχης, αλλά συνιστά μόνο την κορυφή του παγόβουνου. Για την Κίνα, το νησί της Ταϊβάν δεν έπαψε ποτέ να θεωρείται κινεζική επαρχία από τότε που αυτονομήθηκε το μακρινό 1949. Για τους αντίπαλους της Κίνας, η Ταϊβάν και ο έλεγχος του στενού θαλάσσιου περάσματος που τη χωρίζει από την κινεζική ενδοχώρα θα πρέπει να αποτελεί διαρκές διακύβευμα.

Η αντικινεζική συμφωνία AUKUS που προβλέπει την ανάπτυξη οκτώ πυρηνοκίνητων υποβρυχίων στην περιοχή πιθανά στοχεύει να λειτουργήσει ως αντίβαρο στις όποιες προθέσεις της Κίνας να καταλάβει στρατιωτικά την Ταϊβάν.¹⁵ Μακροπρόθεσμα ωστόσο συμβάλλει στην ενίσχυση της στρατιωτικής παρουσίας της συμμαχίας των τριών κρατών στην ευρύτερη περιοχή και στην ενίσχυση των εντάσεων μεταξύ των κρατών που θα κληθούν να προσανατολίσουν τα συμφέροντά τους αναλόγως. Εξ ου και παράλληλα, οι ΗΠΑ βρίσκονται σε διαπραγματεύσεις και με άλλα κράτη στην περιοχή, όπως η Ινδία και η Ιαπωνία, μέσα από την επονομαζόμενη διαδικασία διαλόγου Quad.

ΚΑΙ ΤΙ ΓΥΡΕΥΕΙ Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΣΤΡΑΤΟΣ ΣΤΗΝ ΑΦΡΙΚΗ; ΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΑ...

Όπως λέγαμε και προηγουμένως, στο κάδρο των συγκρούσεων των μεγάλων δυνάμεων, τα μικρότερα κράτη διαθέτουν σημαντικό βαθμό ανεξαρτησίας και καταστρώνουν ανεξάρτητες πολιτικές σύμφωνες με τα συμφέροντά τους. Χαρακτηριστικό παράδειγμα, το κράτος που όλοι μας ξέρουμε καλύτερα...

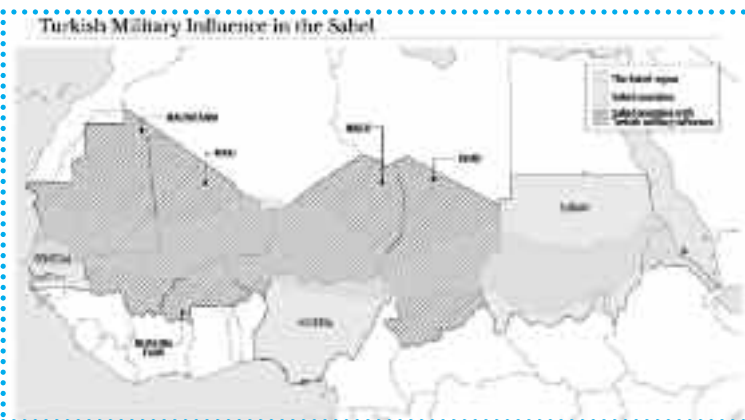
Οι επίσημες ανακοινώσεις για την «αμυντική» συμφωνία μεταξύ Ελλάδας και Γαλλίας ήταν φυσικά από αυτές που αρμόζουν να διατυπώνονται δημοσίως. Για παράδειγμα, το αλλόκοτο ελληνικό πλάσμα που αποκαλούμε πρωθυπουργό δήλωσε για την εν λόγω συμφωνία στον ΟΗΕ ότι: «αν η Ευρώπη φιλοδοξεί να είναι όχι μόνο μια οικονομική, αλλά και μια γεωπολιτική υπερδύναμη, είναι καιρός να ξεκινήσει σοβαρά αυτή η συζήτηση. Και οι χώρες που είναι περισσότερο διατεθειμένες να προχωρήσουν μπορούν να το κάνουν με ταχύτερους ρυθμούς».¹⁶ Κανονικά, αυτές οι δηλώσεις θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν αυ-

θάδεις και εμπρηστικές απέναντι στον θεσμό της Ευρωπαϊκής Ένωσης όπου συμμετέχει για πάνω από σαράντα χρόνια το ελληνικό κράτος. Στην ουσία, το γαλανόλευκο πλάσμα φτύνει κατάμουτρα το γερμανικό κράτος, υποστηρίζοντας ότι η Γερμανία είναι από τα κράτη που «καθυστερούν» τη μετατροπή της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε «γεωπολιτική» δύναμη, δηλαδή... σε μια δύναμη ωφέλιμη στρατιωτικά για τα συμφέροντα του ελληνικού κράτους. Για του λόγου το αληθές, ένας «ευρωπαίος διπλωμάτης» -που ανήκει μάλλον στη μπάντα που «καθυστερεί»- δήλωσε για την «προχώ» ελληνο-γαλλική συμμαχία ότι: «Όλα δείχνουν ότι πρόκειται για μια παραδοσιακή αμυντική συμφωνία σαν αυτές του 19ου αιώνα μεταξύ δύο ευρωπαϊκών δυνάμεων. Αφορά πολύ περισσότερο την επιδίωξη στενών εθνικών συμφερόντων παρά την Ευρώπη».¹⁷

Μηχητές ενάντια στη Γερμανία ξεστόμισαν και οι συριζαίοι, που ενώ παριστάνουν την αντιπολίτευση έσπευσαν να πάρουν και αυτοί εύσημα για τη συμφωνία καθώς την είχαν στρώσει οι ίδιοι από το 2018. Μας υπενθύμισαν ότι το γερμανικό κράτος κάθε φορά που την τελευταία δεκαετία η Ελλάδα φλέρταρε με τη Γαλλία (το 2009, το 2011 και το 2018) δήλωνε ότι δεν ήταν διατεθειμένο να πληρώνει «τις αγορές των Ελλήνων στους Γάλλους».¹⁸

Πέρα από τις πολύ σοβαρές μηχητές για την υπόσταση της Ευρωπαϊκής Ένωσης και το πώς γίνονται αντιληπτές οι κινήσεις του ελληνικού κράτους από το γερμανικό, εδώ θα εστιάσουμε στο υπόρρητο γεγονός ότι η ελληνογαλλική συμφωνία είναι από πλευράς του ελληνικού κράτους μια αντι-τουρκική κίνηση. Για τους εξής λόγους.

Η συμφωνία, όπως μάθαμε, προβλέπει ανάμεσα σε άλλα τη συμμετοχή του ελληνικού στρατού σε επιχειρήσεις που κάνει η Γαλλία στη «ζώνη σαχέλ». Η ζώνη που μάλλον σκόπιμα λέγεται δημοσίως «Σαχέλ» για να μην καταλαβαίνουμε πόσο μακριά βρίσκεται, είναι τα κράτη της υποσαχάριας Αφρικής που καταλαμβάνουν την περιοχή από την Ερυθρά Θάλασσα έως τον Ατλαντικό. Είναι αυτή που βλέπετε στη φωτογραφία.

Η ζώνη του Σαχέλ.

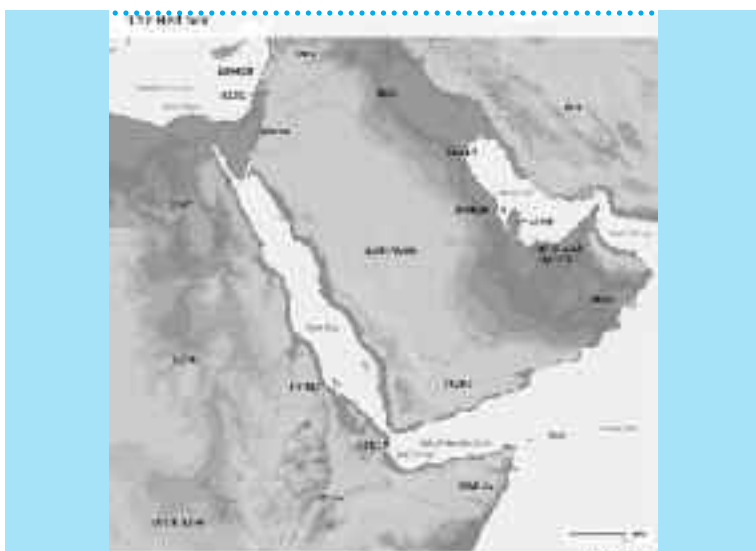

Αυτή τη φωτό τη φτιάξαμε με εργαλεία του google, τοποθετώντας το ελληνικό κράτος στην αχανή «ζώνη του Σαχέλ». Για να καταλάβουμε σε τι έκταση αναφέρονται οι «ελληνικές επιδιώξεις».

Η ζώνη αυτή διαθέτει άφθονες πρώτες ύλες. Ταυτόχρονα αποτελεί πεδίο διακρατικών συγκρούσεων και αναταραχών μέσω «ισλαμιστικών τρομοκρατικών οργανώσεων», οπότε και «μάχης ενάντια στην τρομοκρατία» και «ανθρωπιστικών παρεμβάσεων» από κράτη εκτός Αφρικής. Σήμερα, η περιοχή της υποσαχάριας αφρικής αποτελεί πεδίο όπου έχει παρουσία -οικονομική και στρατιωτική- μια πληθώρα κρατών, όπως η Γαλλία, η Ιταλία, οι ΗΠΑ, η Ρωσία, η Κίνα και η... Τουρκία.¹⁹

Η Τουρκία έχει παρουσία στην περιοχή από το 2005 (είναι η διαγραμμισμένη περιοχή που παραθέτουμε στον χάρτη της προηγούμενης σελίδας). Η παρουσία περιλαμβάνει διακρατικές εμπορικές συμφωνίες, κατασκευή υποδομών και τζαμιών, προσπάθειες διαμεσολάβησης σε διασυνοριακές συγκρούσεις μεταξύ κρατών, οικονομική βοήθεια κλπ. Επιπλέον, το τουρκικό κράτος διαθέτει στρατιωτική βάση στη Σομαλία.

Η Σομαλία όπως και άλλα κράτη ανατολικά της «ζώνης σαχέλ» συνορεύουν με την Ερυθρά Θάλασσα και τον Ινδικό Ωκεανό. Δηλαδή με μια θαλάσσια περιοχή όπου επίσης διεξάγεται ένα σημαντικό κομμάτι του διεθνούς εμπορίου, καθώς συνδέει τον Ινδικό Ωκεανό με τη Μεσόγειο και τον Ατλαντικό. Η μάχη για τον έλεγχο αυτής της ζώνης μαίνεται εδώ και χρόνια. Ο πόλεμος στην Υεμένη βαστάει από το 2011 (δείτε τη σημασία της για τον έλεγχο στον παρακάτω χάρτη) και οι εμφύλιες συγκρούσεις στη Σομαλία (επίσης δείτε τον χάρτη) έχουν ξεσπάσει από το 1991 και έκτοτε αναζωπυρώνονται σε τακτά χρονικά διαστήματα.

Τα στενά μεταξύ Ινδικού Ωκεανού και Ερυθράς Θάλασσας.

Στη μάχη γι' αυτόν τον έλεγχο συμμετέχει και το ελληνικό κράτος. Ενδεικτικά, το ελληνικό ναυτικό συμμετείχε από το 2009 έως και το 2014 σε ευρωπαϊκή στρατιωτική επιχείρηση «για την αποτροπή και καταστολή της πειρατείας» στον κόλπο του Άντεν και περίξ της Σομαλίας.²⁰ Γιατί όπου πειρατεία, ναυτιλία και όπου ναυτιλία ελληνική σημαία.

Πέρα όμως από την προστασία της ελληνικής ναυτιλίας, με αφορμή την ελληνογαλλική συμμαχία, μάθαμε ότι το ελληνικό κράτος ενδιαφέρεται εξόχως και για τις δραστηριότητες του τουρκικού κράτους στην υποσαχάρια Αφρική. Σε έκθεση που δημοσιεύτηκε από το ελληνικό think tank «ΕΛΙΑΜΕΠ», το ενδιαφέρον που θα πρέπει να δείξει το ελληνικό κράτος για τη «ζώνη του σαχέλ» θα πρέπει να εστιάζει στο γεγονός ότι «οποιαδήποτε αύξηση του βαθμού στρατιωτικοποίησης της περιοχής θα μπορούσε να οδηγήσει σε κλιμάκωση της περιφερειακής αστάθειας και σύγκρουσης και να εκθέσει την Τουρκία σε σημαντικούς κινδύνους».²¹ Εντάξει, για να είμαστε ειλικρινείς, αυτή τη διατύπωση κρατήσαμε εμείς από μια πιο εκτενή έκθεση για τις δραστηριότητες της Τουρκίας και τη στρατηγική που θα πρέπει να ακολουθήσει το ελληνικό κράτος. Και την κρατήσαμε γιατί όπως την καταλαβαίνουμε, η ελληνογαλλική συμμαχία μάλλον «δεν θα αποτρέψει τη στρατιωτικοποίηση της περιοχής» ούτε και την «έκθεση της Τουρκίας σε σημαντικούς κινδύνους».

Να λοιπόν που το ελληνικό κράτος σχεδιάζει σύμφωνα με τα δικά του συμφέροντα στο φόντο της παγκόσμιας διακρατικής σύγκρουσης, τα φώτα της οποίας πέφτουν τώρα στον Ινδοειρηνικό, αλλά η πραγματικότητα είναι ότι ο πλανήτης ολος έχει πάρει φωτιά.

Πάνω σε αυτό το φόντο, τα σχέδια του ελληνικού κράτους είναι ανησυχητικά. Προσπαθήσαμε να συνδέσουμε τις περιπέτειες «των μεγάλων» στον Ινδοειρηνικό με τις κινήσεις και τις στρατηγικές των «μικρών» σε άλλες περιοχές του πλανήτη. Ο λόγος είναι ότι όπως και πριν από δέκα χρόνια, τότε που ταυτόχρονα με τη χρεοκοπία του ελληνικού κράτους, εξαγγέλλονταν μεγαλεπίβολες στρατηγικές στην Ανατολική Μεσόγειο παρέα με φιλόδοξες συμμαχίες, έτσι και τώρα η αποστολή στρατού στα βάθη της Αφρικής και «η έκθεση της Τουρκίας σε σημαντικούς κινδύνους» συνεπάγονται τη δική μας έκθεση σε ακόμα περισσότερες στερήσεις και ποιος ξέρει τι άλλο. Τότε «λόγω μνημονίων», σήμερα «λόγω κόβιντ».

1. Ενδεικτικά από τα εξής δημοσιεύματα: «Αφγανιστάν: Φεύγουν όπως όπως οι ΗΠΑ», *Καθημερινή*, 26/08/2021 και σε ό,τι αφορά τις διαπραγματεύσεις και τις συνομιλίες, «Συμφωνία ΗΠΑ-Ταλιμπάν για αποχώρηση ξένων στρατευμάτων από το Αφγανιστάν», *Καθημερινή*, 29/02/2020 και «Σημαντική πρόοδος στις συνομιλίες ΗΠΑ και Ταλιμπάν», *Καθημερινή*, 6/07/2019.
2. «Μεγαλώνει η ένταση μεταξύ Κίνας και Ταϊβάν», *Καθημερινή*, 18/08/2021.
3. ΑΥΚΥΣ: Η συμφωνία που φέρνει τις ΗΠΑ στην «πίσω αυλή» της Κίνας, *Καθημερινή*, 18/9/2021.
4. Στο ίδιο.
5. «Πυρά Πεκίνου και Μόσχας κατά του ΑΥΚΥΣ», *Καθημερινή*, 30/09/2021.
6. Στο ίδιο.
7. «Μπάντεν: Επιδιώκει την ενίσχυση της συμμαχίας Quad έναντι της Κίνας», *Καθημερινή*, 25/09/2021.
8. Για το περιεχόμενο της συμφωνίας, βλ. «Αυτό είναι το κείμενο της ελληνογαλλικής αμυντικής συμμαχίας», *Καθημερινή*, 28/09/2021 και για τις δηλώσεις Μητσοτάκη, βλ. Γιάννης Μπασκάκης, «Μενού με... γαλλικές φρεγάτες», *Εφημερίδα των Συντακτών*, 28/09/2021.
9. *Αυτονομη αντίφα, Η στρατηγική της Ανατολικής Μεσογείου... ή αλλιώς η συμμετοχή του ελληνικού κράτους στον παγκόσμιο πόλεμο*, Αθήνα 2015.
10. Εν ολίγοις, θα κάνουμε μια περίληψη του κεφαλαίου 3, από το *αυτονομη αντίφα, Η στρατηγική της Ανατολικής Μεσογείου...* Αθήνα 2015.
11. Για την ιστορία του κινεζικού καπιταλισμού έως τη στιγμή που έπεσε ο ουρανός στα κεφάλια μας τον Φλεβάρη του 2020, μπορείτε να διαβάσετε από τη σειρά «Το Πείραμα: μια ιστορία ιών και εμπορικού πολέμου από το 2016 μέχρι σήμερα», το κείμενο 4 με τίτλο: «Η ανάδυση του κινεζικού μπαντουσταν και η ιστορία του κόσμου (1950-2010)» στην ιστοσελίδα autonome.antifa.gr.
12. Η μπόλικη χαιρεκακία στο Seth G. Jones και Jude Blanchette, «China's Afghanistan Dilemma», *Foreign Affairs*, 13/9/2021.
13. Βλ. *Η στρατηγική της Ανατολικής Μεσογείου...*, ό.π., σ.115-123 («Η διαρκής δημιουργία του μετώπου AfPak (2001-2015).
14. Στο ίδιο, σ. 122.
15. Η ανάπτυξη υπερτεχνολογικών στρατιωτικών μέσων επιτήρησης της περιοχής είχε προαναγγελθεί στο Oriana Skylar Mastro, «The Taiwan Temptation: Why Beijing might resort to force», *Foreign Affairs*, 7ος/8ος 2021.
16. Γιάννης Μπασκάκης, «Μενού με... γαλλικές φρεγάτες», *Εφημερίδα των Συντακτών*, 28/9/2021.
17. Βλ. Γιάννης Παλαιολόγος, «Με επιφυλακτικότητα αντιμετωπίζει η Ε.Ε. την ελληνογαλλική αμυντική συμφωνία», *Καθημερινή*, 1/10/2021. Δεν είναι η πρώτη φορά που το ελληνικό κράτος «βιάζεται» να υποδείξει κινήσεις που ενδιαφέρουν πρωτίστως αυτό και όχι άλλους. Θυμίζουμε την προτροπή για εισβολή στη Συρία τον Αύγουστο του 2013, την οποία είχε ξεστομίσει ο τότε υπουργός Εξωτερικών Ευάγγελος Βενιζέλος.
18. «Οι Γερμανοί "τορπίλισαν" τις προηγούμενες απόπειρες αγοράς πλοίων από τη Γαλλία», *Εφημερίδα των Συντακτών*, 28/9/2021.
19. Βλ. Abubakar Alhassan, «Turkey's Ambitious Plans for Africa», *Geopolitical Futures*, 22/9/2021.
20. Βλ. Επιχείρηση ΕΕ «ATALANTA», geetha.mil.gr, 31/10/2009.
21. Ιωάννης Ν. Γρηγοριάδης και Γεώργιος Χρήστος Κωσταράς, «Η αφρικανική περιπέτεια της Τουρκίας: Απολογισμός ενός νέου κεφαλαίου των ευρωτουρκικών σχέσεων», eliamep.gr 17/09/2021.